

EMILE DURKHEIM'IN POZİTİVİST YÖNTEM ANLAYIŞI

Gizem GÜREL

Giriş

Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi sonrasında yaşanan büyük toplumsal dönüşümlerin oluşturduğu soruların bilimsel yöntem kullanılarak cevaplanması çabası, bilim olarak sosyolojiyi doğurmuştur. 18. yüzyılın sonlarında yaşanan Fransız Devrimi ile mevcut toplumsal yapı yıkılmış, kaos ve düzensizlik meydana gelmiş, bireyler Orta çağın görece düzenli ve daha huzurlu günlerini arar olmuştur (Vander Zanden, 1996:9). Bunu izleyen Endüstri Devrimi ise başta ekonomik ve endüstriyel yapı olmak üzere aile, eğitim, tabakalaşma gibi toplumun temel kurumlarını ve yapısal özelliklerini değiştirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Avrupa toplumunda büyük ölçekli değişimler yaşanmış, laikleşme, kentleşme ve endüstrileşme hızlanmış, nüfus artmış, sınıfsal yapı değişmiş, kısacası yeni bir toplum yapısı meydana gelmiştir. Yaşanan bu büyük dönüşümle kırsal, bütünleşmiş, durağan toplum yapısı kentsel, kozmopolit, hızla değişen bir yapıya dönüşmüştür; geleneksel toplumların yerini modern toplumlar almıştır. Sosyolojinin ortaya çıkmasındaki en büyük etken bu geniş çaplı değişim ve dönüşümdür. İlk sosyolojik analizler, bu değişim ve dönüşüm ikliminde ortaya çıkan “toplum nedir?”, “toplum neden şu anda var olduğu gibi yapılanmıştır?” ve “toplumlar neden ve nasıl değişirler?” gibi sorulardan yola çıkarak nelerin neden değiştiğini ortaya koymaya ve gelecekte toplum yapısının nasıl olacağını tahmin etmeye çalışan analizlerdir (Coser vd.1983:21).

19. yüzyıldan beri bilim olduklarını ispatlama sınavında olan sosyoloji ve diğer sosyal bilimler için bilim olmanın ölçütü kabul edilen araştırma yöntemi her zaman merkezî bir öneme sahip olmuştur. Bu bakımdan, bugüne

kadar sosyolojik araştırmalarda birden çok araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sosyolojide kullanılan araştırma yöntemlerini temellendiren çok çeşitli sosyal bilim anlayışı bulunmaktadır. Ne var ki bu bilim anlayışları da dayandıkları felsefi görüşler bakımından belirli genel yaklaşımlar altında sınıflandırılarak ele alınabilmektedir. Neuman (2003, 70) bu bilim anlayışlarını *pozitivist*, *yorumlayıcı* ve *eleştirel* sosyal bilim şeklinde üç genel yaklaşım halinde sınıflandırmaktadır. Sosyolojide bağlı olduğumuz ve izlediğimiz yöntem çeşitli durumlar hakkında ortak bir tavır almamızı sağlamaktadır. Yöntem, bilimin en vazgeçilmez unsurudur. Başka türlü bilim olma vasfına erişebilmek mümkün değildir. Sosyoloji de benimseğiği yöntemler sayesinde anlaşılabilir ve paylaşılabilir olmaktadır.

Sosyolojide yöntem tartışmalarının çıktığı dönemde birçok sosyolog kendi yöntem anlayışlarını ortaya koyup sosyolojiyi bu temele oturtmuşlardır. Bu sosyologlardan biri de şüphesiz Emile Durkheim'dır. Bu çalışmada pozitivist anlayışı benimseyen Emile Durkheim'ın *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* adlı eserinde ortaya koyduğu önemli tespitler irdelenecek ve Durkheim'ın yöntem anlayışının yararlılığı tartışılacaktır.

Pozitivizm, sosyolojide ortaya çıkan ilk bilimsel yaklaşımdır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de sosyolojik araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Pozitivist yöntemin kurucusu August Comte'dur. Pozitivizm, toplumsal yaşamın önemli ölçüde doğal zorunluluklardan kaynaklandığını savunmaktadır. Bu açıdan pozitivizm, doğal bir toplum modeline dayanmaktadır. Pozitivistler, doğal yaşam ile toplumsal yaşam arasında bir süreklilik olduğunu ve bu nedenle her ikisinde de doğal bir belirlenimin söz konusu olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle de doğal gerçeklik ile toplumsal gerçeklik arasında temel bir fark görmezler. Doğal gerçeklik gibi toplumsal gerçeklik de bireylerin istek ve iradelerinden bağımsız olarak mevcuttur. Toplumsal gerçekliğin bağlı olduğu nedensel yasalar vardır ve bu yasalar tıpkı doğal yasalar gibi değişmez niteliktedir. Örneğin, nasıl doğada yer çekim yasası varsa ve olgular bu yasalara bağlı olarak açıklanıyorsa toplumsal yaşamda da bazı yasalar vardır ve insan davranışları bu yasalara göre açıklanmalıdır. Pozitivist sosyal bilim yaklaşımı toplumsal yaşamda da deney, gözlem vb. tekniklerle bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır.

Pozitivizme göre toplumsal gerçeklik rastlantısal değildir; kalıbı ve düzeni vardır. Bu varsayım olmasaydı (yani eğer dünya kaotik ve düzenden yoksun olsaydı) mantık ve kestirim olanaksız olurdu. Bilim, insanların bu düzeni ve doğanın yasalarını keşfetmesine olanak vermektedir (Neuman, 2007:122). Toplum yalındır, karmaşık değildir.

Durkheim, toplumla ilgili araştırmalarda kullanılacak yöntemi tanımladığı en ünlü çalışmalarındandır biri olan *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (1895) adlı

eserinde, önemli tespitlerde bulunmuştur. Durkheim, sosyolojiyi yalnızca bilimsel olarak değil, aynı zamanda nesnel bir bilim olarak da kurmak istemiştir. Durkheim, sosyolojide kullanılacak yöntemi tanımlamaya geçmeden önce, sosyolojinin çalışma nesnesini tanımlamaya çalışmıştır. Durkheim için sosyolojinin kendine özgü çalışma nesnesinin tanımlanması, ona yakın olan diğer sosyal bilimlerden ayrılması ve doğa bilimleri gibi bağımsız bir bilimsel disiplin olarak kabul görmesi bakımından oldukça önem taşımaktadır.

Durkheim, sosyolojinin çalışma nesnesini toplumsal olgular olarak tanımlamıştır. Ona göre, toplumsal olgular insan ilişkileri sonucu oluşan, bu bakımdan kolektif niteliğe sahip olan ve toplumun temel dokusunu oluşturan gerçekliklerdir. Durkheim'a göre toplumsal olgular, yalnızca bireylerden ayrı ve bağımsız bir dışsal gerçekliğe değil aynı zamanda bireylerin üzerinde bir gerçekliğe sahiptir. Toplumsal olguların dışsal ve de bireylerin üstünde ve üzerinde bir gerçekliğe sahip olduklarını, bireyler üzerinde dışarıdan baskı uygulama ve çok defa kendilerini bireylere kabul ettirmelerinden anlarız (Durkheim, 1985, 42). Örneğin aile, din, eğitim kurumları, hukuk, ahlak, inançlar, görenekler, hatta moda bile bireylerin dışında ve kendilerini onlara zorla kabul ettirme özelliğine sahip olan toplumsal olgulardır. Durkheim, bireyler üzerinde baskı uygulamaları bakımından dışsal bir niteliğe sahip oldukları kabul edilen toplumsal olguların, bu dışsallıkları nedeniyle, nesne gibi dışarıdan incelenmeleri gerektiğini savunmuştur. Bu bakımdan toplumsal olguların gözlemine ilişkin kurallar söz konusu olduğunda Durkheim, toplumsal olguların nesnelere gibi gözlemlenmesi ve açıklanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu noktada Durkheim, toplumsal yaşamın incelenmesinde doğa bilimsel yöntemleri benimseyen Comte'a benzer bir pozitivist yöntem benimsemiştir. Doğa bilimcilerin nesnelere dışarıdan gözlemleyerek nedensel bir belirleyicilikle açıklamalarına benzer şekilde, sosyologların da çalışma nesnelere olan toplumsal olguları, nesne gibi dışarıdan gözlemleyerek nedensel bir belirleyicilikle açıklamaları gerektiğini savunmuştur.

Durkheim, toplumsal olguları, toplumun genelinde yaygın olup olmamaları durumuna göre ikiye ayırmıştır. Buna göre toplumda yaygın veya genel olan olguları normal, istisnai olan olguları ise patolojik olarak değerlendirmiş ve bu farklılığın bütün sosyolojik araştırmalarda dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Durkheim, sosyolojik yönteminde, ahlaki bir niteliğe sahip olduklarını söylemekle birlikte, toplumsal olguların önce nesne gibi ele alınmaları, daha sonra da başka toplumsal olgulara dayanmak koşuluyla nedensel bir belirleyicilikle açıklanmaları gerektiğini savunmuştur. Bu durum, Durkheim'ın sosyolojik yönteminde pozitivist bir bilim anlayışını benimsemişinin açık bir ifadesi olarak görülmüştür. Durkheim için, doğa bilimlerinde olduğu gibi, sosyolojide de toplumsal olguları açıklayan teorilerin sınanabilir olması çok önemlidir. Bu bakımdan Durkheim, doğa bilimlerinde kullanı-

lan deneysel yöntemin yerine sosyolojide, bir toplumsal olgunun başka bir toplumsal olgunun nedeni olduğunu kanıtlamada kendi tabiri ile dolaylı deneyleme ya da karşılaştırmalı yöntemi kullanmıştır (Durkheim, 1985, 137). Durkheim'a göre, toplumların ve toplumsal olguların deneye tabi tutulmaları mümkün olamayacağına göre, sosyologların çeşitli toplumlarla ilgili bulgularını bu yöntem aracılığı ile karşılaştırarak sınamaları gerekmektedir.

Durkheim'ın sosyolojik yönetime oldukça önemli katkıları olmuştur. Ne var ki onun da sosyolojiye önerdiği yöntem, toplumsal olgular arasındaki nedensel ilişkileri ve yasaları insan iradesinden ve özerkliğinden bağımsız olarak açıklamaya çalıştığı ve bu bakımdan pozitivist bilim anlayışının sınırlılıklarını aşamadığı gerekçesi ile eleştirilere uğramıştır.

Kaynakça

- Aron, Raymond (1986), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (Çeviri: K. Amekdar), Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik metodun kuralları* (Çev.: E. Aytekin). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik sosyoloji kuramları* (Çev.: H. Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Bal, H. (2015). *Sosyolojide yöntem ve araştırma teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayınları.